

-
- Sportieve leerlingen in de
- bovenbouw vmbo-bb/kb

Handreiking met leerarrangementen

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Sportieve leerlingen in de bovenbouw vmbo-bb/kb

Handreiking met leerarrangementen

Februari 2016

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2016 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Auteurs: Martha Haverkamp, Ger van Mossel

Redactie: Marjolein Haandrikman

Informatie

SLO

Afdeling: onderbouw vo en bovenbouw vmbo

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 663

Internet: www.slo.nl

E-mail: vmbo@slo.nl

AN: 5.7336.674

Inhoud

1.	Inleiding	5
2.	Vernieuwing beroepsgerichte programma's vmbo	7
3.	Doelgroep van de leerarrangementen	11
4.	Bewegingsonderwijs in de onderbouw van het vmbo	13
4.1	Bewegen en sport	13
4.2	Sportklassen	13
5.	Lichamelijke opvoeding in de bovenbouw van het vmbo	15
5.1	Lichamelijke opvoeding 1 in het gemeenschappelijk deel	15
5.2	Lichamelijke opvoeding 2 examenvak op vmbo-gl/tl	15
6.	Sportieve leerarrangementen in beroepsgerichte programma's van het vmbo	17
6.1	Profielvak Zorg en welzijn	17
6.2	Beroepsgerichte keuzevakken	18
7.	Drie voorbeelden van leerarrangementen	21
7.1	Maximale sport- en beweegvariant	21
7.2	Gemengde variant	23
7.3	Minimale variant	24
7.4	Wat betekent dit voor uw school?	25
	Referenties	27
	Bijlage: Doorstroommogelijkheden sportieve vmbo-leerling naar mbo	29

1. Inleiding

Alle leerlingen in het vmbo volgen bewegingsonderwijs of lichamelijke opvoeding (LO). In de onderbouw van het voortgezet onderwijs (vo) profileert een groot aantal vmbo-scholen zich met sportklassen in het eerste en tweede leerjaar. In de bovenbouw zoeken scholen met het oog op aansluiting met vervolgonderwijs naar mogelijkheden voor een vervolg.

Voorheen kozen sportieve leerlingen in de bovenbouw van de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-bb en kb) veelal voor het intersectorale programma Sport, dienstverlening en veiligheid (SDV). Binnen de nieuwe beroepsgerichte examenstructuur van het vmbo zijn meerdere manieren om er voor te zorgen dat deze doelgroep haar talenten en ambities verder kan ontwikkelen. De vernieuwing van het beroepsgerichte programma biedt meerdere mogelijkheden om tegemoet te komen aan sportieve leerlingen die graag met en voor mensen werken.

De aanleiding van deze publicatie is dat het keuzevak Sport & bewegen in de sector Zorg en welzijn (Z&W) vooral theoretisch van aard is en wordt verzorgd door Z&W-docenten. De leerlingen hebben doorgaans andere verwachtingen van dat keuzevak. De scholen willen in de vernieuwing dat keuzevak anders inrichten. Verder speelt dat Sport, dienstverlening en veiligheid (SDV) in de vernieuwing als intersectoraal programma verdwenen is en SDV-scholen zoeken naar een oplossing.

Mede geïnspireerd door de ervaringen met het schoolexamenvak lichamelijke opvoeding 2 (LO2) in de gemengde en theoretische leerweg willen we met deze handreiking in kaart brengen hoe ook voor basis- en kaderleerlingen een doorlopende leerlijn gecreëerd kan worden. Een leerlijn waarin het omgaan met mensen en het regelen van beweeg- en sportactiviteiten centraal staan.

Voor het samenstellen van deze handreiking is contact gezocht met vmbo-bb en -kb-scholen die zich profileren met sport en bewegen. Hun ervaringen en gegevens zijn verzameld op basis van bezoeken aan een aantal scholen en gesprekken met diverse coördinatoren en docenten die zich bezig houden met het ontwikkelen van op beweeg- en sportgerichte programma's in het vmbo en mbo. Met deze handreiking willen wij coördinatoren en docenten LO inspireren om de talenten van sportieve bb- en kb-leerlingen verder te ontplooiën en hen voor te bereiden op vervolgstudie en beroep.

Deze handreiking brengt ook in kaart welke leerlingen het betreft, welke mogelijkheden scholen hebben om deze doelgroep te bedienen en hoe dit er dan inhoudelijk uit ziet. Voordat we dat doen beschrijven we in hoofdstuk 2 de structuur van de vernieuwing van de beroepsgerichte vakken.

2. Vernieuwing beroepsgerichte programma's vmbo

Er zijn nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's ontwikkeld voor tien profielvakken:

1. Economie en ondernemen (E&O)
2. Horeca, bakkerij en recreatie (HBR)
3. Zorg en welzijn (Z&W)
4. Bouwen, wonen en interieur (BWI)
5. Produceren, installeren en energie (PIE)
6. Mobiliteit en transport (M&T)
7. Media, vormgeving en ICT (MVI)
8. Maritiem en techniek (MaT)
9. Groen
10. Dienstverlening en producten (D&P)

Vanaf schooljaar 2016-2017 gelden de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's voor alle vmbo-scholen. Met deze invoering verandert de structuur van het onderwijs. Elk beroepsgerichte examenprogramma bestaat uit twee vakken: het profielvak en het beroepsgerichte keuzevak. Het profielvak wordt afgesloten met een centraal schriftelijk en praktisch examen (CSPE) en indien de school dat wenst met een schoolexamen (SE). Het beroepsgerichte keuzevak bestaat feitelijk uit vier beroepsgerichte keuzevakken die elk, al dan niet geïntegreerd, afgesloten worden met een SE. In zowel het beroepsgerichte profielvak als in het beroepsgerichte keuzevak is de kern (delen van de kern) geïntegreerd. De begrippen kernprogramma, profielvak en keuzevakken worden hieronder en in figuur 1 nader toegelicht.

Kernprogramma

Het kernprogramma bestaat uit voor de sector kenmerkende inhoud (kennis, vaardigheden en houding). Inhoud uit het kernprogramma worden niet los geëxamineerd, maar komen naar voren in het profielvak en de keuzevakken van de leerling.

De kern bestaat uit drie categorieën (a, b en c):

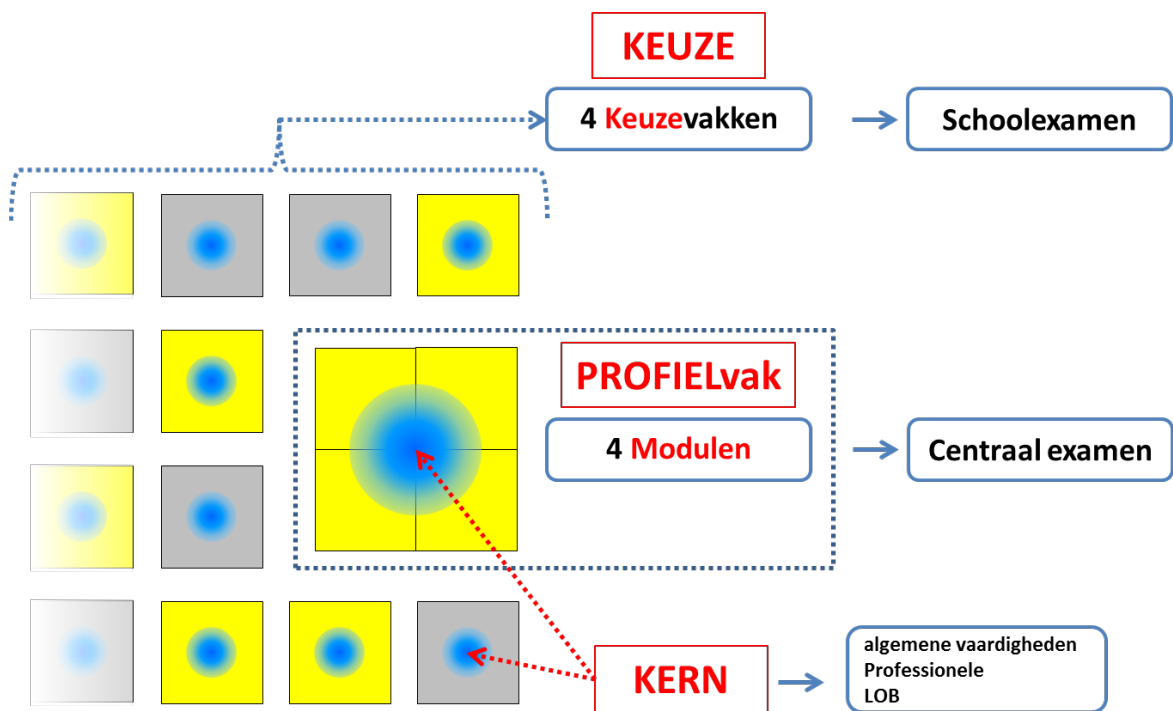
- deel a bevat algemene kernvaardigheden en is voor alle profielen gelijk;
- deel b is specifiek voor het profiel en bevat kenmerkende inhoud (kennis, houding en vaardigheden);
- deel c is voor alle profiel hetzelfde en bevat doelen ten behoeve van loopbaanoriëntatie en -ontwikkeling (vijf loopbaancompetenties).

Profielvak

Het profielvak bevat kennis, houdingsaspecten en vaardigheden die tot doel hebben de leerling kennis te laten maken met een opleidingen- en beroepenveld/sector. Het profielvak wordt centraal geëxamineerd met een CSPE en omvat 50% van het beroepsgerichte examenprogramma van de leerling. Het profielvak bestaat uit vier modules. Alle BB- en KB-leerlingen volgen de vier modules, de GL leerlingen volgen twee aangewezen modules. Alle modules worden in het CSPE geëxamineerd.

Keuzevakken

Naast het profielvak moet een leerling minimaal vier keuzevakken afsluiten. Voor de GL-leerling zijn dat ten minste twee keuzevakken. De keuzevakken hoeven niet per se aan te sluiten bij het profielvak. Modulen uit andere profielvakken kunnen ook als keuzevakken gekozen worden met een maximum van twee uit eenzelfde profielvak. Vanwege de inwisselbaarheid zijn de keuzevakken qua inhoud en omvang gelijkwaardig aan de modulen. Keuzevakken omvatten in totaal 50% van het beroepsgerichte examenprogramma van de leerling.

Figuur 1. Structuur kern, profiel- en keuze van het beroepsgerichte programma (Kerhoffs en Abbenhuis, 2015)

Door de structuur met keuzevakken kan beter dan voorheen ingespeeld worden op de passie van individuele leerlingen. Bij de keuze van het profielvak ligt dit wat lastiger, maar hiervoor zijn zeker ook mogelijkheden. Binnen de structuur van het beroepsgerichte programma is er keuzeruimte die op verschillende manieren kan worden ingevuld. Voorbeelden zijn:

- Een school biedt bijvoorbeeld in de periode na het verplichte profielvak een aantal keuzevakken aan waaruit een leerling elke periode opnieuw kan kiezen. Dit proces wordt vier keer herhaald.
- Bij een profielvak zijn een aantal leerarrangementen ontwikkeld die bestaan uit een combinatie van vier door de school gekozen keuzevakken. Een leerling kan een arrangement kiezen en heeft binnen het arrangement geen keuze meer.
- Een combinatie van beide: bijvoorbeeld twee keuzevakken staan vast en twee keuzevakken worden door de leerlingen zelf gekozen uit een door de school bepaald aanbod.
- Een leerling kiest twee modulen van een ander profielvak als keuzevak en twee reguliere keuzevakken.

Profielgebonden algemeen vormende vakken

In het gemeenschappelijk deel volgt iedere leerling de verplichte vakken Nederlands, Engels, maatschappijleer, een kunstvak en lichamelijke opvoeding. Naast de vier modules volgt de leerling twee verplichte algemeen vormende vakken die zijn gekoppeld aan beroepsgerichte profielen, de zogenaamde profielgebonden avo-vakken. Voorheen heetten deze vakken sectorverplichte avo-vakken. In onderstaand overzicht staat aangegeven om welke avo-vakken het gaat bij de beroepsgerichte profielen.

Profiel:	Verplicht vak:	+ keuze uit:
EO, HBR	economie	wiskunde, Frans of Duits
Z&W	biologie	wiskunde of maatschappijkunde of aardrijkskunde of geschiedenis
BWI, PIE, M&T, MVI	wiskunde	NASK1
Groen	wiskunde	biologie of NASK1
D&P	twee vakken uit wiskunde, NASK1, biologie en economie	

Samenvattend:

Een leerarrangement bestaat uit een profielvak en een keuzevak uit een beroepsgericht profiel. De leerlingen kiezen een profielvak dat bestaat uit vier gelijkwaardige en onderscheidende modules. Daarnaast volgen zij vier keuzevakken uit het aanbod van de school. Maximaal twee modules uit een ander profielvak kunnen ook als keuzevak gelden. Het profielvak wordt centraal geëxamineerd (50%). De keuzevakken vormen samen het schoolexamen (50%) voor het beroepsgerichte programma. Het kernprogramma is onlosmakelijk verbonden met het profielvak en keuzevakken. Daarnaast volgen de leerlingen binnen de profielen twee verplichte avo-vakken.

Meer informatie: <http://vernieuwingymbo.nl/>.

3. Doelgroep van de leerarrangementen

De leerarrangementen die in deze publicatie beschreven worden, zijn gericht op het tegemoet komen aan leerlingen die getalenteerd zijn op sportief gebied en graag met en voor mensen werken. Ze hebben passie voor bewegen en sport én vinden het leuk om anderen daartoe te verleiden. Het komt regelmatig voor dat leerlingen instromen in een sport en beweeg-opleiding op het mbo terwijl zij geen realistisch beeld hebben van wat de opleiding inhoudt. Deze opleidingen richten zich vooral op anderen te verleiden tot bewegen en sport en dáár als organisator of instructeur van te genieten, in plaats van zelf beter te bewegen en sporten.

Sport- en beweegopleidingen (niveau 2 en 3) zijn niet op zoek naar de betere sporters, maar naar jongeren die het leuk en uitdagend vinden om bewegingsactiviteiten voor anderen te organiseren en te (bege)leiden. Door vmbo-leerlingen met deze regelende rollen kennis te laten maken, worden zij zich bewuster van hun behoeftes en hun keuze voor de vervolgopleiding. Een sport- en beweegopleiding lijkt sportieve jongeren vaak heel aantrekkelijk: je maakt van je hobby je werk. Anderen te laten genieten van sport, vooral als het gaat om specifieke doelgroepen vraagt heel andere vaardigheden dan zelf sporten. Het is goed om jongeren in het vmbo daarop voor te bereiden en daadwerkelijk kunnen ervaren of een sport- en beweegopleiding bij hen past.

Op basis van gesprekken met coördinatoren en docenten van diverse mbo-instellingen laat voor een mbo-opleiding Sport en bewegen een geschikte student zich als volgt typeren:

Een leerling ...

- ... die bewust heeft gekozen voor een vervolgopleiding sport en bewegen (LOB);
- ... die wil leren communiceren, organiseren, plannen, improviseren, dienst verlenen en dergelijke (zich persoonlijk wil ontwikkelen);
- ... die een sportieve uitstraling heeft (geloofwaardig in houding en gedrag en eigen gezonde leefstijl);
- ... die het leuk vindt om anderen te laten bewegen en sporten (verlenen van sportieve diensten, les- en leiding geven, organiseren van evenementen);
- ... die kan reflecteren op zijn/haar (bege)leiding geven (*'reflective practitioner'*).

4. Bewegingsonderwijs in de onderbouw van het vmbo

4.1 Bewegen en sport

Scholen komen op verschillende wijzen tegemoet aan sportieve leerlingen; bewegingsonderwijs wordt op allerlei manieren, al dan niet verplicht, aangeboden in het voortgezet onderwijs. In deze paragraaf beschrijven we eerst de mogelijkheden in de onderbouw van het vmbo.

In de onderbouw van het voortgezet onderwijs volgen alle leerlingen het verplichte vak LO of 'bewegen en sport' zoals het vak officieel heet. Afhankelijk van de urenverdeling (leerlingen volgen over vier leerjaren gemiddeld 2,5 lesuur bewegingsonderwijs per week) gaat het meestal om twee of drie lessen per week. Het vak is erop gericht alle kinderen te brengen tot blijvende en verantwoorde deelname aan bewegen en sport, tot een bewuste keuze voor bewegen in het algemeen en voor specifieke bewegingsactiviteiten in de vrije tijd. Daarbij wordt, net als in het primair onderwijs, gemikt op een brede deelnamebekwaamheid aan allerlei bewegingssituaties. Ook in cognitief, sociaal en emotioneel opzicht, in een veilige omgeving met alle aandacht voor verschillen tussen leerlingen. Voor een uitwerking van inhouden verwijzen we naar de karakteristiek van het vak, de kerndoelen 53 tot en met 58 voor de onderbouw van het vo en het *Basisdocument bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs* (Brouwer et al., 2012).

4.2 Sportklassen

Een toenemend aantal scholen profileert zich met een extra aanbod, bijvoorbeeld in de vorm van sportklassen en allerlei extra sportfaciliteiten. Sportklasleerlingen volgen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs extra beweeg- en sportlessen of extra lessen LO onder schooltijd. De meeste scholen gebruiken hiervoor de naam 'sportklas'. Andere namen zijn: sportplus, sport+, sport extra, keuzevak sport, sport accentklas, sporttalent, sportprofiel, topklas sport, sportlijn, sportstroom en sport life style. Uit de *Nulmeting lichamelijke opvoeding in het voortgezet onderwijs* van het Mulierinstituut (Reijgersberg, Lucassen, Beth, & Van der Werff, 2014) blijkt dat in het voortgezet onderwijs een derde van de schoollocaties deze vorm van sportklassen aanbiedt. Precieze cijfers over vmbo-locaties zijn niet bekend.

Op veel scholen wordt de sportklas als iets extra's gezien waar de school zich mee kan profileren en extra leerlingen mee kan werven. Een sportklasprogramma biedt naast het reguliere vak extra ruimte voor een breed beweeg- en sportaanbod voor sportieve leerlingen. Een knelpunt is dat er voor sportklassen of varianten daarop geen (wettelijke) kaders zijn; er zijn geen voorwaarden waar zij aan moeten voldoen om zich als dusdanig te profileren. Daarnaast is er de zogenaamde 'highschoolsport' voor leerlingen die onder schooltijd op of via school extra willen trainen in hun eigen sport, bijvoorbeeld in een voetbalklas. In tegenstelling tot het brede programma van de sportklas verdiepen deze leerlingen zich in één sport. Ten derde zijn er speciale arrangementen voor door NOC*NSF geïndiceerde topsporters in zogenaamde Topsport Talent (of LOOT-) Scholen. Op LOOT-scholen worden de leerlingen veelal vrijgesteld van het volgen van LO en een aantal andere vakken, waardoor het schoolprogramma compacter en flexibeler kan worden aangeboden. Als LOOT-leerlingen toch LO volgen is dat vaak hun eigen keuze. Op dit moment wordt op een aantal LOOT-scholen geëxperimenteerd met het verrijken van LOOT-leerlingen in de vorm van zelfregulatie bij LO.

5. Lichamelijke opvoeding in de bovenbouw van het vmbo

5.1 Lichamelijke opvoeding 1 in het gemeenschappelijk deel

In leerjaar drie en vier volgen alle leerlingen van het vmbo het reguliere vak lichamelijke opvoeding (LO1) in het gemeenschappelijke deel, naast vakken als Nederlands, Engels, wiskunde, maatschappijleer en kunst. LO1 bestaat uit een aantal praktische onderdelen (atletiek, bewegen op muziek, spelen, turnen, zelfverdediging, twee door de school te kiezen actuele bewegingsactiviteiten), met daaraan gekoppeld doelen met betrekking tot regeltaken en veiligheid. Daarnaast zijn er onderdelen die te maken hebben met

- oriëntatie op de plek van bewegen en sport in de eigen (sport)loopbaan;
- basisvaardigheden als samenwerken, luisteren naar elkaar, zelfstandig samen bewegingsactiviteiten regelen en omgaan met elkaar;
- regels, met verschillen tussen leerlingen en met winst en verlies.

5.2 Lichamelijke opvoeding 2 examenvak op vmbo-gl/tl

Het examenvak lichamelijke opvoeding 2 (LO2) kan door leerlingen binnen de gemengde en theoretische leerweg van het vmbo (vmbo-gl/tl) als zesde of als zevende vak worden gekozen, als de school het als examenvak aanbiedt. Deze vmbo-scholen bieden sportieve leerlingen de mogelijkheid om zich te verdiepen in bewegen en sport met oog op hun vervolgopleiding.

LO2 geldt als een inspiratiebron voor beweeg- en sportprogramma's binnen de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg. Dit examenprogramma beschrijft een met LO1 vergelijkbaar assortiment aan bewegingsactiviteiten, maar dan met een extra verdieping ten opzichte van LO1.

Het grote verschil met LO1 zit in de nadruk op het leren vervullen van regelende rollen, in de oriëntatie op de beroepspraktijk van bewegen en sport, op de aandacht voor het belang van bewegen en sport in de samenleving en op het verband tussen bewegen en gezondheid. Leerlingen die LO2 hebben gekozen, moeten sportactiviteiten kunnen organiseren en begeleiden, trainingsprogramma's opstellen en kennis hebben over sport- en bewegingsactiviteiten. Ook voor LO2 geldt dat bijna alle (algemene) doelstellingen in combinatie met praktische bewegings- en regelactiviteiten worden gerealiseerd. Een belangrijk verschil met LO1 is dat voor het schoolexamen LO2 wel een cijfer moet worden toegekend dat meetelt in de zak-/slaagregeling.

Meer informatie over LO2 staat in de handreiking die bij het schoolexamen is verschenen (Mooij, 2009) en de publicatie *LO2 toetsvoorbeelden van praktische opdrachten* (Massink, Van Mossel, Swinkels & Witsiers, 2013). Daarnaast is voor LO2 *Sportitude, van houding naar beroepshouding* (Anthoni, Van der Kamp, Linde, Swinkels & Witsiers, 2015) verschenen. In deze methode staan theoretische onderwerpen centraal zoals communiceren, samenwerken, presenteren, leiding geven, gezonde leefstijl, behandelen en voorkomen van blessures, organiseren, trainen, motieven om te bewegen en stage lopen in je eigen sport.

6. Sportieve leerarrangementen in beroepsgerichte programma's van het vmbo

De vernieuwing van het beroepsgerichte programma biedt voor de leerling een aantal mogelijkheden om een sportief leerarrangement, bestaande uit een profielvak en vier keuzevakken, samen te stellen. Het leidend principe van het beroepsgerichte profielvak Zorg en welzijn is werken met en voor mensen. Daarmee sluit het van alle profielen het meeste aan bij de beroepspraktijk van bewegen en sport, waarin het gaat om het werken met en voor mensen. Door het profielvak Z&W en een of meerdere beroepsgerichte keuzevakken aan elkaar te verbinden (al dan niet in combinatie met een module van een ander profielvak), kunnen leerlingen zich profileren met sport en bewegen én leren zij anderen daartoe te verleiden. Daarmee bereidt de leerling zich voor op de verschillende examenprofielen met betrekking tot sport en bewegen op het mbo (zie bijlage).

We bespreken eerst het profielvak Z&W (6.1) en daarna de mogelijke keuzevakken en modules uit de diverse profielen (6.2). In hoofdstuk 7 werken we vervolgens drie voorbeelden van leerarrangementen nader uit.

6.1 Profielvak Zorg en welzijn

Het profiel Z&W kent één beroepsgericht profielvak met vier modules:

- Mens en gezondheid (bb en kb);
- Mens en omgeving (bb en kb);
- Mens en activiteit (bb, kb en gl);
- Mens en zorg (bb, kb en gl).

Alle vier modules worden op vmbo-bb en –kb aangeboden. In de gemengde leerweg worden alleen de laatste twee modules aangeboden. Voor de meest actuele beschrijving van alle modules, zie de website <http://vernieuwingvmbo.nl/>.

De essentie van dit profielvak is het werken met en voor mensen. Daarbij staat communicatie centraal. De inhoud richt zich op het werken met en voor mensen:

- de mens als individu;
- de mens in relatie tot zijn omgeving en in relatie met andere mensen gericht op het fysieke, psychische en sociale welbevinden in uiteenlopende omgevingen.

De vier modules van het profielvak kunnen in de context van één van de vier uitstroomgebieden aangeboden worden:

- Uiterlijke verzorging;
- Facilitaire dienstverlening;
- Gezondheidszorg;
- Sport en bewegen.

De leerling volgt naast het beroepsgerichte programma twee profielgebonden avo-vakken waarin hij ook examen moet doen. In hoofdstuk 2 vindt u een overzicht met de vakken per profiel. In het profielvak Z&W is biologie bijvoorbeeld een interessante aanvulling voor de sportieve leerling. De keuze voor de inhoud en de werkwijze van biologie kan worden afgestemd op en geïntegreerd met sport- en beweegactiviteiten.

6.2 Beroepsgerichte keuzevakken

Om leerlingen met interesse voor bewegen en sport te kunnen bedienen, kan de school keuzevakken aanbieden die aansluiten bij het uitstroomgebied sport en bewegen. Deze keuzevakken geven leerlingen de kans hun kennis en vaardigheden te verdiepen of te verbreden. Daarnaast kunnen leerlingen kiezen voor een module uit een ander profielvak als keuzevak, bijvoorbeeld de module Organiseren van een activiteit voor een opdrachtgever van het profielvak D&P. Uit de bestaande lijst hebben wij een aantal keuzevakken op een rijtje gezet:

Keuzevakken

- Sport en bewegen
- Voorkomen van ongevallen en EHBO
- (Re)creatieve activiteiten
- Facilitaire dienstverlening inrichting en verzorging
- Beveiliging en veiligheid
- Voeding en beweging
- Organiseren van een activiteit voor een opdrachtgever (module D&P)
- Geüniformeerde dienstverlening en veiligheid
- Recreatie (module HBR)
- Officemanagement
- Doelgroep activiteiten(school eigen keuzevak)

Het keuzevak Sport en bewegen (S&B) vormt de basis van het sportieve leerarrangement. Het leidend principe van dit keuzevak is, vergelijkbaar met LO2 op vmbo-gl/t, het vervullen van regelende rollen bij sport en bewegen. Het gaat om het voorbereiden, uitvoeren en evalueren van de volgende deeltaken:

- informatie verstrekken over mogelijkheden om te bewegen en te sporten in de eigen regio;
- voor een doelgroep een eenvoudig sportevenement of toernooi organiseren en uitvoeren;
- assisteren en instructie geven bij sport- of bewegingsactiviteiten;
- omgaan met veiligheid en voorkomen van blessures;
- assisteren bij bewegen en gezondheidsprogramma's.

Ook de andere keuzevakken hebben een relatie met het werken met en voor mensen, maar zijn minder direct verwant met sport en bewegen. Deze vakken zijn in te kleuren in de context van sport en bewegen. Het gaat bij deze vakken om gezondheid (Voorkomen van ongevallen en EHBO, Voeding en beweging), recreatie en evenementen (Organiseren van een activiteit voor een opdrachtgever, Recreatieve activiteiten, Recreatie, Facilitaire dienstverlening zorg en welzijn) en Facilitaire dienstverlening (Beveiliging en veiligheid, Geüniformeerde dienstverlening en veiligheid, Officemanagement). Deze keuzevakken hebben verwantschap met het oude intersectorale programma Sport, dienstverlening en veiligheid (SDV).

Naast een selectie uit de bestaande keuzevakken kan een school er voor kiezen om in nauwe samenwerking met een ROC een eigen keuzevak te ontwikkelen, passend binnen de criteria die hiervoor gelden. Wil de leerling van zijn passie zijn beroep maken dan moet de leerling leren activiteiten te ontwikkelen voor verschillende doelgroepen en zich daarnaast te ontwikkelen op communicatief en sociaal vlak. Dergelijke aandachtspunten kunnen verwerkt worden in een eigen ontwikkeld keuzevak, waarmee de leerling zich voorbereidt op de vervolgopleiding. Ook leert de leerling hiermee inspelen op specifieke doelgroepen in de eigen regio, zoals mensen met een beperking (denk aan de gehandicaptensport of G-sport) of recreanten in een vakantiepark. Zodoende kan bijvoorbeeld, afhankelijk van de behoeften in de regio en de mogelijke vervolgopleidingen, gedacht worden aan een keuzevak 'Sport, toerisme en recreatie'. Voor de meest actuele beschrijving van alle keuzevakken en de procedure om een nieuw keuzevak aan te vragen en te ontwikkelen, zie de website <http://vernieuwingvmbo.nl/>.

7. Drie voorbeelden van leerarrangementen

We beschrijven drie voorbeelden van leerarrangementen: een maximale sport- en beweegvariant, een gemengde variant en een minimale variant. Deze leerarrangementen omvatten verschillende keuzevakken en profielvakken in de beroepsgerichte programma's. Met deze leerarrangementen realiseren scholen verschillende doorlopende leerlijnen voor sport en bewegen. In de maximale variant vindt zowel het profielvak als de vier keuzevakken in de context van sport en bewegen plaats, in de gemengde variant alleen de vier keuzevakken en in de minimale variant slechts één keuzevak, namelijk Sport en bewegen. Gezien de omvang is er alleen bij de maximale sport- en beweegvariant en in mindere mate bij de gemengde variant sprake van een doorlopende leerlijn in het derde en vierde leerjaar.

7.1 Maximale sport- en beweegvariant

In de maximale variant staan zowel alle keuzevakken als het profielvak in de context van sport en bewegen. Er is sprake van een doorlopende leerlijn sport en bewegen die wordt ingezet met het reguliere vak LO en sportklassen in de onderbouw. In de sportklassen hebben de leerlingen idealiter kennis gemaakt met het vervullen van diverse regelende rollen als scheidsrechter, hulpverlener, coach, instructeur en ontwerper. Deze rollen worden regelmatig uitgevoerd tijdens de sportklaslessen. De sportklasleerlingen helpen bij sportdagen van omliggende basisscholen en bij de introductiedagen van nieuwe leerlingen. In het beroepsgerichte programma in de bovenbouw worden deze rollen verder uitgebouwd in complexere situaties.

De onderstaande invulling van het beroepsgerichte programma in de bovenbouw van het vmbo-bb/kb met het profielvak Zorg en welzijn en keuzevakken is een geschikte optie:

Profielvak	Modulen	Keuzevakken
Zorg en welzijn	Mens en gezondheid	Sport en bewegen
	Mens en zorg	Voorkomen van ongevallen en EHBO
	Mens en activiteit	Organiseren van een activiteit voor een opdrachtgever (module D&P)
	Mens en omgeving	Doelgroep activiteiten (School eigen keuzevak)

Het keuzevak Sport en bewegen vormt de rode draad en is de verbindende schakel tussen het profielvak Z&W en de andere keuzevakken en is daarom vet gedrukt. Bij het keuzevak Sport en bewegen worden de leerlingen voorbereid op het uitvoeren van regelende taken. Het keuzevak is verdeeld in theorie en praktijk. Tijdens de theorie-uren krijgen de leerlingen informatie over hoe de regelende rollen worden uitgevoerd en bereiden zij zich hierop voor. De leerlingen oefenen deze rollen tijdens de eigen praktijklessen. Vervolgens vervullen de leerlingen regelende rollen in een minder veilige sportieve omgeving, bijvoorbeeld bij een gymles van een eerste klas. Aansluitend leren de leerlingen in 'levensechte' situaties. De leerlingen treden bijvoorbeeld op als scheidsrechter tijdens een sportdag, coachen een onderbouwteam op een sporttoernooi, verzorgen een deel van een reguliere LO-les in hun eigen sport of assisteren bij een gezondheidsprogramma voor een doelgroep buiten de school. In leerjaar 3 en 4 lopen deze leerlingen een paar keer mee met een sportieve vervolgopleiding. Al deze opdrachten en taken

maken deel uit van het keuzevak Sport en bewegen en lopen als doorlopende leerlijn gedurende het hele programma van leerjaar 3 en 4.

Het profielvak Zorg en welzijn met de vier modules en de andere keuzevakken geeft tijd en ruimte om het keuzevak Sport en bewegen te verrijken. Opdrachten vanuit deze modules en keuzevakken worden zo veel mogelijk uitgevoerd in de context van sport en bewegen en krijgen daarmee betekenis voor deze leerlingen. Het gaat niet om leren van theorie, maar om het leren toepassen van de theorie bij praktische opdrachten (kennis als 'tool'). Het keuzevak 'Voorkomen van ongevallen en EHBO' kan bijvoorbeeld omvatten dat de leerlingen een EHBO-post bij een sportdag vormen. Het keuzevak 'Organiseren van een activiteit voor een opdrachtgever' kan bijvoorbeeld worden ingevuld en afgesloten met het organiseren van een groot sportief evenement. De voorbereiding van het sportevenement, inclusief de promotie-activiteiten, het regelen van de inschrijving, het vaststellen van het wedstrijdreglement en het organiseren van de catering, staan hierin centraal.

Daarnaast biedt de school een zelfontwikkeld keuzevak aan dat zich specifiek richt op bepaalde doelgroepen, zoals bijvoorbeeld het keuzevak 'Watersport' in een waterrijke omgeving of 'Fietssport' in samenwerking met de NFTU en KNWU.

Sport en bewegen op Scala, school voor vmbo en mavo in Breda

Sport is een van de pijlers van het Scala. Hierin is zij een unieke school in de regio. In de onderbouw krijgen de leerlingen vier lesuren LO. Voor de vernieuwing van de beroepsgerichte examenprogramma's biedt het Scala College naast sportklassen in de onderbouw, SDV aan. Daarmee heeft de school al een mooie doorlopende leerlijn naar de beroepssector sport en bewegen en werkt hierin samen met CIOS Breda/ Goes. Zo is er de afspraak wanneer leerlingen een positief advies van de docenten van Scala krijgen, deze leerlingen direct, zonder toelatingstest worden aangenomen op het CIOS.

Voor de vernieuwing heeft de school zich gebogen over hoe zij het oude SDV-programma kan omzetten in de nieuwe structuur. Inmiddels draait het Scala deze vernieuwing als pilotschool voor het tweede schooljaar. Daarbij is goed gekeken naar de pijlers van de school, waarvan sport er één is. Scala biedt nog steeds SDV aan binnen het profielvak Dienstverlening en producten. Wanneer leerlingen hiervoor kiezen, krijgen ze de volgende keuzevakken aangeboden: Geüniformeerde dienstverlening en veiligheid, Beveiliging en veiligheid en Voorkomen van ongevallen en EHBO. Naast deze in het programma geïntegreerde keuzevakken kiezen de leerlingen in klas 3 en klas 4 voor een keuzevak. Leerlingen hebben onder andere de keuze uit Sport en Bewegen en Recreatie. In totaal volgen de leerlingen dan vijf keuzevakken.

Binnen de uren voor het profielvak en de keuzevakken (in totaal 14 lesuur per week), komen de volgende zaken aan bod: organisatiekunde met leren leiding geven en leren van sociale vaardigheden, gezonde leefstijl met thema's als voeding, bewegen, genotmiddelen, EHBO en milieu en veiligheid over ontruimen, veiligheid rondom gebouwen, politie, brandweer en defensie. Naast deze onderdelen voeren de leerlingen in het derde en vierde leerjaar een aantal projecten uit zoals het organiseren van (docenten)sporttoernooien, het maken van een GPS-tocht in Breda, het doen van onderzoek naar de bewegingsintensiteit in de gymles, het organiseren van een bewegingsmiddag voor een verzorgingstehuis.

Door deze opzet is er een verticale leerlijn van sport, bewegen en organiseren over de leerjaren (sportklas onderbouw, SDV bovenbouw met keuzevakken sport en bewegen en recreatie). Leerlingen kunnen zich ook verbreden en kiezen voor keuzevakken die aansluiten bij de andere pijlers van de school (kunst en cultuur, ondernemen of ICT).

7.2 Gemengde variant

In de gemengde variant staan alleen de vier keuzevakken in de context van sport en bewegen. Ook in de gemengde variant vormt het keuzevak Sport en bewegen de rode draad. In het programma wordt echter alleen verbinding gelegd met de andere keuzevakken en niet met het profielvak. Bij een groot aantal profielvakken is het namelijk niet mogelijk om aan te sluiten bij de context van sport en bewegen. Denk bijvoorbeeld aan de profielvakken Bouwen, wonen en interieur (BWI) en Produceren, installeren en energie (PIE).

In de vernieuwing van het beroepsgerichte programma kan de school dus ongeacht het aanbod van profielvakken via keuzevakken een sportief leerarrangement aanbieden. Als de leerling bovendien instroomt vanuit de sportklas is er sprake van een doorlopende leerlijn vanuit de onderbouw. Daarmee bereidt de leerling zich voor op een sport- en beweegopleiding in het mbo. Het voordeel van deze variant is dat de leerling de optie heeft om door te stromen naar een andere sector.

Een voorbeeld van een leerarrangement is vergelijkbaar met het aanbod van keuzevakken van de maximale sport- en beweegvariant (zie paragraaf 7.1). Ook voor het keuzevak Sport en bewegen in de gemengde variant geldt dat de leerlingen zich voorbereiden op regelende rollen in theorie én praktijk en dat de leerlingen zich eerst oriënteren in een veilige schoolse omgeving en daarna verdiepen in complexe beweeg- en sportsituaties.

Daarnaast dienen andere keuzevakken zich aan, bijvoorbeeld de keuzevakken Geüniformeerde dienstverlening en veiligheid en Voeding en beweging van het profielvak D&P (zie ook de lijst met keuzevakken in paragraaf 6.2). Door zelf een keuzevak te ontwikkelen, geef je als school een eigen kleur aan een sportief leerarrangement, zoals bijvoorbeeld Sport, bewegen en recreatie op het Goese Lyceum.

Keuzevak Sport, toerisme & recreatie op het Goese Lyceum in Goes

In de vernieuwing wil het Goese Lyceum in de bovenbouw van vmbo-bb/kb het schooleigen keuzevak Sport, bewegen en recreatie aanbieden. Voor de vernieuwing staat dit vak als Sport, Toerisme en Recreatie (STeR) op het curriculum en wordt voor de vernieuwing doorontwikkeld. In de vernieuwing wil de school tegemoet komen aan de nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's en het goede van STeR behouden.

In de onderbouw van het Goese Lyceum maken de leerlingen kennis met de sectoren die in de bovenbouw worden aangeboden. In klas 1 is dit zes uur voor alle sectoren. In klas 2 maken ze een keuze uit het dienstverlenend of de technische sector. In deze route doorlopen ze dan in 32 lesuren alle drie de dienstverlenende of technische sectoren.

STeR wordt gedurende het gehele schooljaar gevolgd door zo'n dertig leerlingen en is daarmee te vergelijken met LO2 op het vmbo-gl/kl. STeR bestaat uit drie delen: Sport, Toerisme en Recreatie/Leisure. Bij Sport krijgen leerlingen twee extra lesuren LO, veelal om leren leiding te geven (in klas 4 wekelijks aan basisschoolleerlingen) en daarop voor te bereiden. Bij Toerisme krijgen de leerlingen landenkennis, topografie, regels et cetera. Bij Recreatie/Leisure krijgen de leerlingen theorie over doelgroepen, beroepen, houding et cetera. Vervolgens wordt dit tijdens de gymlessen en begeleidende sportdagen uitgevoerd. De leerlingen krijgen workshops (onder andere bootcamp, fitness, recreatie gastlessen) en sportieve excursies naar een camping, een kunstijsbaan, een eredivisie voetbalclub, Lille (Frankrijk) en Aken (Duitsland). Daarnaast lopen de leerlingen ongeveer 120-240 uur stage per jaar bij onder andere campings, sportclubs, buurt- en sportcentra en maken ze kennis

met diverse vervolgoopleidingen. Zo organiseren leerlingen van de CIOS sport- en beweegopleiding in Goes, beweeg- sportactiviteiten, zowel binnen als buiten, voor de leerlingen van het Goese Lyceum.

7.3 Minimale variant

Bij de minimale variant kiest de leerling voor het keuzevak Sport en bewegen. De andere keuzevakken worden niet ingevuld in de context van sport en bewegen. Vaak volgt de leerling zo'n keuzevak slechts gedurende een of twee periodes zonder praktische toepassing. Bij deze variant is er sprake van een onderbroken leerlijn sport en bewegen zonder echte verdieping.

De vernieuwing van de beroepsgerichte vakken in het vmbo biedt de school wel kansen om meer tegemoet te komen aan sportieve leerlingen dan voorheen. Dit kan bijvoorbeeld in een vorm waarbij de leerling in de eerste twee periodes van het schooljaar het keuzevak Sport en bewegen volgt en gedurende het gehele schooljaar (verplicht) deelneemt aan het beweegteam van de school. Het beweegteam werkt als een soort leerlingensportcommissie die helpt bij de organisatie van allerlei sportieve evenementen en sportdagen op school en staat onder leiding van een docent LO. De studielast van het keuzevak Sport en bewegen wordt verdeeld over de contacttijd in de eerste twee periodes (bijvoorbeeld drie uur per week) en de overige tijd die de leerling aan activiteiten van het beweegteam besteedt. Aan het begin van het schooljaar plant de docent LO een aantal sportieve evenementen waaraan het beweegteam een bijdrage levert.

Bij het keuzevak Sport en bewegen worden de leerlingen begeleid door de docent LO. De leerlingen krijgen theorie over hoe regelende rollen van het beweegteam worden uitgevoerd en hoe zij zich daarop kunnen voorbereiden. Doel is dat de leerlingen als volwaardig lid van het beweegteam kunnen deelnemen. Daarnaast lopen de leerlingen een soort interne stage bij het vak LO. De docent LO zoekt in samenspraak met de leerlingen naar momenten waarop die stage in een veilige context kan plaatsvinden, bijvoorbeeld in tweetallen bij verschillende LO-docenten verspreid over de week. Tijdens die gymlessen verlenen deze leerlingen allerlei hand- en spandiensten en nemen deel als beweger indien wenselijk. Deze interne stage moet betekenisvol zijn voor de leerlingen en te doen zijn voor de docent LO.

Keuzevak Sport en bewegen op het Hilfertsheem College in Hilversum

In leerjaar 1 en 2 biedt het Hilfertsheem College sportklassen aan. Het programma van de sportklassen vindt plaats naast de reguliere lessen LO en bestaat uit bewegen en regelen, organiseren, jezelf presenteren door voor de groep te staan. Daarnaast maken deze leerlingen kennis met sporten die niet worden aangeboden in het reguliere programma. Tevens wordt er gestreefd naar een verdieping van onderdelen die ook binnen de normale lessen worden aangeboden.

In de bovenbouw kunnen de leerlingen kiezen voor het keuzevak Sport en bewegen. Bij voldoende belangstelling wordt dit keuzevak in iedere periode van het schooljaar aangeboden. Dit zorgt voor spreiding van de leerlingen.

In de theorielessen die worden verzorgd door de docent Z&W, worden onderwerpen als EHBO behandeld en worden de leerlingen voorbereid op het werken in de sportschool. Naast de theorielessen lopen de leerlingen in een tweetal stage bij het vak LO op school. Een tweetal volgt een aantal lessen LO en verleent allerlei hand- en spandiensten zoals het geven en begeleiden van een klein lesonderdeel en het mede zorgdragen voor veiligheid. De betrokken docent Z&W en de docent LO houden nauw contact over de ontwikkeling van de leerling.

De leerlingen die voor dit keuzevak hebben gekozen maken deel uit van het beweegteam van de school. Het beweegteam helpt mee bij het organiseren van sportdagen, begeleiden van kampspellen en allerlei activiteiten in de onderbouw klassen.

7.4 Wat betekent dit voor uw school?

Deze handreiking richt zich voornamelijk op de structuur van het beroepsgerichte programma en de keuzemogelijkheden die vanuit deze structuur geboden kunnen worden aan sportieve leerlingen. De vormgeving van sportieve leerarrangementen heeft echter ook gevolgen voor de leeractiviteiten en de rol die de docent daarbij vervult. Op dit vlak is een aantal uitdagingen te constateren: de leeractiviteiten voor leerlingen en de rol van de docent LO.

De leeractiviteiten bij de sportieve leerarrangementen, ongeacht de variant waarvoor gekozen wordt, moeten zich richten op het daadwerkelijk uitvoeren van sportieve activiteiten met en voor mensen. Het beweeg- en sportprogramma op school biedt mogelijkheden om leerlingen op allerlei wijzen in te zetten. Het deelnemen aan een beweegteam is daarvan een voorbeeld. Ook in de nabije omgeving en op de sportvereniging van de leerlingen zelf zijn er allerlei taken te vervullen in beweeg- en sportsituaties. Het opdoen van succeservaringen is een grote stimulans voor leerlingen om hier mee verder te willen gaan en hun sportieve talenten en ambities in te zetten bij andere doelgroepen.

De opdrachten die worden ingevuld vanuit het sportieve leerarrangement dienen zo veel mogelijk daadwerkelijk in de context van beweeg- en sportsituaties plaats te vinden. Alleen dan zijn de opdrachten betekenisvol voor sportieve leerlingen. Dit betekent dat de docenten LO moeten worden betrokken bij het ontwikkelen én het uitvoeren van het programma. Immers zij zijn het meest direct betrokken bij de context van sport en bewegen en hebben op dat gebied de nodige expertise. De inbreng van profieldocenten, bijvoorbeeld van docenten Z&W, ligt meer op het gebied 'het werken met en voor mensen'. Bij het vormgeven van sportieve leerarrangementen is samenwerking dus noodzakelijk. De komende tijd zal moeten blijken of het scholen lukt om te stimuleren dat docenten – ieder vanuit een eigen invalshoek – met elkaar komen tot een inspirerende invulling van de sportieve leerarrangementen en al doende de sportieve talenten van hun bb- en kb-leerlingen ontwikkelen.

Referenties

Anthoni, K., Kamp, W. van der, Linde, O., Swinkels, E., & Witsiers, D., (2015). *Sportitude, van houding naar beroepshouding*. Meppel: Edu'Actief.

Brouwer, B., Houthoff, D., Massink, M., Mooij, C., Mossel, G. van, Swinkels, E., & Zonnenberg, A. (2012). *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Zeist: Jan Luitingfonds.

Kerkhoffs, J., & Abbenhuis, R. (2015). *Tussenevaluatie vernieuwing beroepsgerichte programma's vmbo*. Stichting Patforms VMBO. Verkregen van <http://vernieuwingvmbo.nl/>

Massink, M., Mossel, G. van, Swinkels, E., & Witsiers, D. (2013). *LO2 toetsvoorbeelden van praktische opdrachten*. Enschede: SLO.

Mooij, C. (2009). *Handreiking schoolexamens LO2 vmbo GL en TL*. Enschede: SLO. Verkregen van <http://bewegingsonderwijs.slo.nl>

Reijgersberg, N., Lucassen, J., Beth, J., & Werff, H. van der (2014). *Nulmeting lichamelijke opvoeding in het voortgezet onderwijs*. Utrecht: Mulier Instituut. Verkregen van http://www.mulierinstituut.nl/publicaties/publicatie-detail.html?publication_id=18503.

Bijlage: Doorstroommogelijkheden sportieve vmbo-leerling naar mbo

VMBO	Examenprofiel mbo	Kwalificatiedossier mbo	Kwalificatie mbo
	Zorg, welzijn en sport	Sport en bewegen	<i>Niveau 3:</i> • Sport- en bewegingsleider <i>Niveau 4:</i> • Coördinator sport- en bewegingsleider • Coördinator buurt, onderwijs en sport • Coördinator sport, bewegen en gezondheid • Coördinator sportinstructie, training en coaching
	Zorg, welzijn en sport Voedsel, groen en gastvrijheid	Dienstverlening	<i>Niveau 2:</i> • Helpende zorg en welzijn • Medewerker sport en recreatie • Medewerker facilitaire dienstverlening
	Horeca, toerisme, voeding en facilitaire dienstverlening	Facilitaire dienstverlening	<i>Niveau 4:</i> • Facilitair leidinggevende
		<i>Travel leisure en hospitality</i>	<i>Niveau 3:</i> • Zelfstandig medewerker <i>leisure & hospitality</i> <i>Niveau 4:</i> • Leidinggevende <i>leisure & hospitality</i>
	Zakelijke dienstverlening, orde & veiligheid, ICT	Particuliere beveiliging	<i>Niveau 2:</i> • Beveiligers <i>Niveau 3:</i> • Coördinator beveiliging

SLO heeft als nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling een publieke taakstelling in de driehoek beleid, praktijk en wetenschap. SLO heeft een onafhankelijke, niet-commerciële positie als landelijke kennisinstelling en is dienstbaar aan vele partijen in beleid en praktijk.

Het werk van SLO kenmerkt zich door een wisselwerking tussen diverse niveaus van leerplanontwikkeling (stelsel, school, klas, leerling). SLO streeft naar (zowel longitudinale als horizontale) inhoudelijke samenhang in het onderwijs en richt zich daarbij op de sectoren primair onderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs. De activiteiten van SLO bestrijken in principe alle vakgebieden.

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

 [@slocommunicatie](https://twitter.com/slocommunicatie)

slo